

ANDERLE ÁDÁM

Az aragón kapcsolat

(V. Alfonz, el Magnánimo és a magyar trón)

T hallóczy és Áldásy óta kevés figyelem fordult a magyar–spanyol történeti kapcsolatok kutatására, s az ebből a vizsgálatból a magyar történelemtől nyerhető új adatokra, információkra. A „spanyol” kifejezés mindazonáltal erős történelmietlenséget hordoz. A santiagoói peregrinációt leszámítva — a középkorban elsősorban — az aragón–magyar kapcsolatokat kell érteni ezalatt, az újkorban viszont magyar–kasztíliai karaktere van e viszonyoknak. Míg az első esetben a barcelonai *Archivo de la Corona de Aragón* (spanyol, illetve katalán rövidítéssel ACA, Aragón Korona Levéltára), a modern korban a simancasi Habsburg birodalmi levéltár érdemelhetne több figyelmet.

Az elmúlt években, ahogy a szegedi egyetem Latin-Amerika története kutatócsoportjára alapozva *Hispanisztika Tanszék* jött létre, kötelességszerűen kellett figyelmünket a spanyol történelemre is kitérítanünk, s kézenfekvőnek látszott ezt a kapcsolattörténettel kezdeni.¹ Kísérleti „fúrásokkal” igyekeztünk tapasztalatot szerezni arról, vajon milyen hozadéka lenne lehetne az e téren folytatott szisztematikus kutatásoknak. Ez elsősorban a fiatal, hispanista történészek képzése, ösztönzése miatt tűnt fontosnak: milyen irányban is lenne érdemes első lépéseiket orientálni.

E munkálatoknak már a kezdetén kitűnt: már az is haszonnal, új adatok megismerésével járhat, ha a spanyol történetírás elmúlt 50–100 évének teljesítményeit (tanulmányok, forrásközlés) rostáljuk át meghatározott, az érintkezés ismert eseteit mutató periódusokban. Eközben kézenfekvő lett: az sem tanulság nélküli, ha a két történetírás eltérő vagy ellentmondó adatait vetjük össze. Kezdeti — a fenti megfontolások alapján tett — vizsgálódásunk a hispaniai történetírásban eddig néhány kisebb közleményt eredményezett.²

Ami ezek alapján, túl a konkrét történeti problémákon, megfontolást érdemel, az a következő. Feltűnő, hogy a két állam, a magyar királyság és az aragón korona egy időben, egyszerre emelkedett fel európai jelentőségű középhatalommá, miközben egymás felé fordult. És egyszerre is hanyatlik le, tűnik el független európai tényezőként, önálló államiságát elvesztve a 16. század elején. Azt kívánjuk tehát jelezni: az európai geopolitika viszony-

1 Legkorábban *Kőrösy Albin* írt e témáról összefoglaló tanulmányt Régi magyar–spanyol kapcsolatok címmel. *Katholikus Szemle* 39(1925) 147–158. Ezenkívül *Astrik L. Gabriel*: *Hungria y la Península Ibérica en la edad media. Oriente Europeo* (Madrid) 27(1957) 27. sz. 297–307.

A magyar történelem spanyol forrásai címmel kialakított hosszútávú koncepciónkat az MTA Történettudományi Bizottsága elé terjesztettük vitára (1991), s az, még Benda Kálmán elnöksége idején, támogatásáról biztosította e kutatási tervet.

2 *Anderle Ádám*: *Kalandozók és zarándokok. Magyar témák a középkori spanyol történelemben. Szeged 1992.* 69. Ebben a kis kötetben már néhány forrást közreadtunk. *Uő.*: *Aragóniai Konstancia a spanyol történetírásban. Világtörténet 1994. tavasz–nyár.* 32–38.; *Uő.*: *Alfonzo V., el Magnánimo and the Hungarian Throne.* In: *Mediterrán tanulmányok.* Szerk. J. Nagy László. Szeged 1995. 17–28., négy oklevél közlésével. *Brachfeld F. Olivér*: *Árpád-házi Jolánta, Aragónia királynéja.* Szerk., jegyz. *Anderle Ádám.* Szeged 1994.

rendszerének feltáráshoz is fontos támpontokat nyújthat az aragón–magyar kapcsolatok kutatása. Úgy véljük ugyanis, hogy az európai biztonságnek a 10. század közepén még jól látható pillérei: Bizánc, Córdoba, Frankfurt a 12. század végén eltűntek, vagy elvesztették korábbi jelentőségüket. A középkori európai erőterben Bizánc és Córdoba eltűntével emelkedett fel e két hatalom a keleti-déli Európa biztonságpolitikai feltételeit is kialakítva és meghatározva, olykor rivalizálva is egymással. 1196-tól — amikor Imre király és aragóniai Konstancia házassága megkötöttet — Árpád-házi Jolánta és I. Jakab házasságán át egészen Hunyadi Jánosig, sőt Mátyás királyig, az egyetemes történeti értelmezések egyik lehetséges változata — témánkban — ez. Még akkor is, ha a dinasztikus kapcsolatok jelenléte mellett a „kapcsolatok mint konfliktus” jellegű viszony jellemzi a 13. század végét és a 14. századot éppen az itáliai ügyekben.

*

Ez utóbbiról igen sokat olvashatunk egyébként Jeronimo Zurita (1512–1580) *Aragón Évkönyveiben*, az itáliai ügyek kapcsán.

Zurita témánk szempontjából különleges figyelmet érdemel. Az aragóniai (zaragozai) születésű humanista, aki az inkvizíció apparátusában, valamint V. Károly és II. Fülöp szolgálatában töltött be különböző tisztségeket, 1548-tól az udvar hivatalos krónikaírója lett, és királyi megbízásból látott neki — az aragón cortes támogatásával — az Aragón Korona történetének feltáráshoz. Zurita a legelsőik között van, akik a levéltárak jelentőségét felismerik. Számos levéltárat felkutatott Hispániában és Itáliában, igyekezett az európai krónikaírodalmat is áttekinteni, hogy az aragón ügyekről tájékozódjék.³

Sokan dolgoztak megbízásából az említett levéltárakban. Zurita évkönyvei tehát *döntően primer forrásokra épültek, s ez az oka, hogy az európai történetírás erősen támaszkodott, támaszkodik munkájára. A magyar történetírásban csupán Áldásy, Zsigmond király és Spanyolország* című munkájában használja fel bőséggel Zurita információit.

Ami témánk szempontjából említést érdemel az Évkönyvekben, az a magyar vonatkozások nagy száma és rendszeres jelenléte. Bár kigyűjtöttük a magyar vonatkozásokat Zurita műveiből,⁴ most mégsem a részletek a fontosak, hanem az, hogy az aragón krónikás munkájában, amely a Mediterrán-medencében vizsgálja az Aragón Korona ügyeit, csaknem folyamatos magyar jelenlétet regisztrálhatunk, s különösen Itália és a Balkán területén tartja fontosnak Zurita, hogy a Magyar Királyság lépéseit jelezze, mindig aragón viszonylatban szemlélve a magyar külpolitikát. Zurita európai horizontja, amely a kasztíliai, a portugál és a francia ügyeket, valamint a Német–római Birodalom és a Vatikán diplomáciáján túl Magyarországot is magában foglalja, nagy súllyal jeleníti meg a magyar vonatkozásokat.⁵

Zurita évkönyvei alapján tehát jól megrajzolhatjuk a középkori aragón világkép — vagy egy aragón-centrikus Európa-vízió kontúráit, határait, és az a benyomásunk, amely a 13–15. században a magyar történelmet illetően az „aragón kapcsolat” markáns és állandó meglétét feltételezi, megerősítést nyerhet.

3 *Ferran Soldevila*: Zurita com a historiador. VII. Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Crónica, pronencias y comunicaciones. I. Barcelona 1962. 11–52.; *Fernando Solano Costa–Angel Canellas López*: Los Anales de la Corona de Aragón de Jeronimo Zurita. Zaragoza 1983. 7–21.; *Fernando Solano*: La escuela de Jeronimo Zurita. Zaragoza 1986. 23–53.

4 Tervünk az, hogy e gyűjtést egy füzetben, jegyzetekkel ellátva, mint forrásgyűjteményt kiadjuk.

5 Érdekes, hogy a magyarok első említése *Jeronimo Zuritánál* a 806–809. években történik, a Nagy Károly utáni éveket tárgyalva, amikor Lajos mórak és magyarok elleni harcáról ír, akik megtámadták az adófizetést. *Jeronimo Zurita*: Anales de la Corona de Aragón. I. Zaragoza 1973. I/III. 19.

Ilyen kontextusban Bizánc örököse egyszerre Aragónia és a Magyar Királyság, s kap új értelmet — az esetlegesség elemén túllépve — a két házasság: Imre és Aragóniai Konstancia (1196), valamint Jolánta és I. (Hódító) Jakab (1235) házassága is.

Ebben a széles európai keretben kell értelmezni a magyar bárók egy csoportjának magyar trónt illető ajánlatát is V. Alfonz király számára. A katalán és aragón források áttekintése az eddig ismert információkhoz képest új adatokat is nyújthat e kérdésben.

*

A magyar történetírás meglehetősen részletes képpel rendelkezik a 15. század bizonyos spanyol–magyar, pontosabban aragón–magyar kapcsolatairól. Áldásy Antal székfoglaló értekezése Zsigmond király és Spanyolország ügyeiről elsősorban az egyházszakadás és a konstanzi zsinat kapcsán ad részletes áttekintést 1416-ig, ám ezután tulajdonképpen 1447-ig csupán szörványadatokat említ.⁶ Könyvét Thallóczy Lajos kutatásaira való utalással zárja, aki — Thallóczy — feltárta a Hunyadi János és aragóniai V. Alfonz közötti kapcsolatot (1447–1448) s Hunyadi Alfonznak tett ajánlatát egy törökellenes szövetség megteremtéséről és a magyar trón elfoglalásáról.⁷

Thallóczy Lajos volt az, aki Schwandtner után a Hunyadi János–Alfonz közötti kapcsolat okmányait a barcelonai Archivo de la Corona de Aragónban megtalálta és publikálta a Frangepán-okmánytár első kötetében és a *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányokban*, szép és adatgazdag portrét is rajzolva Alfonzról.⁸ Fraknói Vilmos 1910. évi írása ezekhez képest inkább az ismeretterjesztést szolgálta.⁹ Tulajdonképpen ettől kezdve a magyar történeti összefoglalások ezen előzményekre támaszkodva — komolyabb új adatot nem közölve — születtek e kérdéskörben.

Ennek a témának a fő alkotóelemei: Hunyadi terve egy Magyarország és az Aragóni Korona közötti részletes törökellenes katonai szövetségről és ennek pénzügyi feltételeiről; Hunyadi ezen túl felajánlotta a magyar koronát Alfonznak; e terv szerint Hunyadi László Alfonz udvarába kerülne (a változatok: nevelődni, túszként, illetve házassági terv egy Alfonz-unokával); Hunyadi pedig garanciát kapna magyarországi vezető szerepének megtartására.

Hóman–Szekfű Magyarország története, Elekes Lajos, Teke Zsuzsa és E. Kovács Péter könyvei tárgyalják részletesen ezt az 1447–1448. évi történetet, de adataikat illetően nem rendelkeztek új forrásokkal,¹⁰ bárha hangsúlyaikban és interpretációikban különböznek is egymástól. Legszigorúbb E. Kovács Péter, aki Hunyadi tervét Alfonz magyar királlyá koronázásáról, „realitásokat nélkülöző elképzelés”-nek minősíti;¹¹ de a többi szerző sem tartja Alfonz ígéreteit komolynak, s Elekes kimondott ellenszenvvel ír Alfonzról.¹²

A Barcelonában élő magyar hispanista, Brachfeld Olivér spanyol nyelvű, magyar témájú történeti munkáiban ugyancsak kitér a közös aragón (katalán)–magyar történeti kapcsolatok-

6 *Áldásy Antal*: Zsigmond király és Spanyolország. Bp. 1927.

7 I. m. 117–118.

8 A Frangepán család oklevéltára. Kiad. Thallóczy Lajos, Barabás Samu. I. 1133–1453. Bp. 1910. (Magyar történelmi emlékek) 350–365.; *Thallóczy Lajos*: Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok. Bp. 1909., az életrajz: 260–296.

9 *Fraknói Vilmos*: Hunyadi János és Aragóniai Alfonz. *Katholikus Szemle* 25(1911) 229–242.

10 *Hóman Bálint–Szekfű Gyula*: Magyar történet. II. (6. kiadás) Bp. 1939. 438–439.; *Elekes Lajos*: Hunyadi János. Bp. 1952.; *Teke Zsuzsa*: Hunyadi János és kora. Bp. 1980. (Magyar História) 166–169.; *E. Kovács Péter*: A Hunyadiak kora. Bp. 1992. (Magyarország Krónikája) 12–24.

11 *E. Kovács P.*: i. m. 24.

12 *Elekes L.* i. m. 360–361.

ra. 1936-ban írt, a trianoni Magyarország igazságát bemutató könyvében¹³ magát a felkérés tényét említi csupán, majd 1957-ben írt spanyol nyelvű *Magyarország történetében* szentel több figyelmet a kérdésnek, keserűen említve: Alfonz elfeledkezett a magyarokat illető ígéreteiről.¹⁴ Új mozzanat — a magyar historiográfiát illetően — az a konkrét megjegyzése (sajnos forrás jelzése nélkül), hogy Hunyadi László a közös terv szerint Alfonz unokáját, Eleonórárt vette volna feleségül. Szembetűnő, hogy Brachfeld csupán a magyar történeti munkákat használta, a számára közeli barcelonai archívum anyagaiban nem búvárkodott.

Mindenesetre megállapítható, hogy a magyar történetírás egybehangzóan 1447-től datálja Hunyadi és Alfonz közeledését, a törökellenes szövetségre, valamint a magyar trónra vonatkozó terv megszületését és az erről szóló tárgyalásokat.

A spanyol (döntően katalán–aragón) és az európai történetírás csaknem évszázados mérlege e képet nemcsak kiegészíti, de bizonyos pontokon biztató impulzusokat is adhat új kutatások számára. A századelő legátfogóbb munkái Alfonz keleti politikájáról J. Miret y Sanz és Francesco Cerone nevéhez fűződnek, akik Hunyadi tevékenységét is hatalmas forrásanyag alapján teszik plasztikussá.¹⁵ Mégis, radikálisan új mozzanatot Gimenez Soler munkája tartalmaz, aki Alfonz *itinerarióját* készítette el és adta ki 1908-ban.¹⁶ Gimenez Soler ugyan nem ismeri a Hunyadi–Alfonz közötti, 1447–1448-ban kelt levélváltásban megjelenő terveket, de 1438-ról szólva meghökkentően új utalással lép meg: egy katalán nyelvű forrásból idéz, mely szerint Alfonzt 1438 januárjában titokban magyar bárók képviselői keresték fel azzal a kéréssel, hogy fogadja el a magyar trónt.¹⁷ A katalán Soldevila viszont *Katalónia történetében* arról ír — forrásmegjelölés nélkül —, hogy 1444-ben, a várnai szerencsétlenség után az aragón király titkos követséget küld (1444), hogy magyar bárókat nyerjen meg magának és megszerezze Szent István koronáját, mely a várnai katasztrófa után versengés és viszály tárgya.¹⁸

Soldevila, további soraiból kitetszően, tud az 1447–1448. évi Hunyadi-ajánlatról is, de rövid összefoglalásában meglehetősen egymásra „csúsznak” az eltérő évek történései. Mindenesetre ettől kezdve az 1444-től élő kontaktus és a trónt érintő terv gondolata stabil — és hihető — eleme lett a spanyol és európai történetírásnak. Legerőteljesebben talán a román Constantin Marinescu hangsúlyozta ezt, aki a „fehér lovag” legenda katalán változatát kutatta.

Marinescu nagy visszhangot kiváltó tézise szerint¹⁹ ugyanis a katalán Joanot Martorell *Tirant lo Blanch* című 1460–1465 közt írott hatalmas művének ihletője Hunyadi János volt. Marinescu nyelvészeti leleménnyel vezeti le hipotézisét, Hunyadi román eredetéből indítva a gondolatsort (Valachus - balachus ~ Blac ~ Blancus, stb.), ami egyetértést és kritikát egyaránt kiváltott a spanyol irodalomtörténetben.²⁰ Ám a dolognak az a lényege, hogy úgy tűnik, valóban Hunyadi János a „fehér lovag” katalán szerzőjének fő élményforrása.

13 *Olivér Brachfeld*: La Justicia de Hungría. Barcelona 1936. 19–20.

14 *Uő.*: Historia de Hungría. Barcelona 1957. 138.

15 *Francesco Cerone*: La politica orientala di Alfonso di Aragona. Napoli 1903. L. még *Joaquin Miret y Sanz*: La política oriental de Alfonso de Aragón. Barcelona 1904.

16 *Gimenez Soler*: Itinerario del Rey Don Alfonso de Aragón el que ganó Napoles. Zaragoza 1908.

17 I. m. 152.

18 *Ferran Soldevila*: Historia de Catalunya. II. Barcelona 1935. 675–676.

19 *Constantin Marinescu*: Du nouveau sur „Tirant lo Blanch”. *Estudis Romanics*, Barcelona 4(1953–1954). 137–205.

20 *J. Martorell*: Tirante el Blanco. I–V. Madrid 1974. (spanyol nyelvű kiadás) A bevezető tanulmány *C. Marinescu* tézisére támaszkodik, bár hozzáteszi, Hunyadi a fő, de nem az egyetlen modell: Geoffroy de Thoisy, Pedro Vázquez de Saavedra és Jaime de Vilaragut hősi figurái is áitsejlenek a műből. I. m. I. LXVII.

Ezt a katalán irodalomtörténet megerősíti. M. de Riquer irodalomtörténetében például egy önálló fejezet címe: *Joan Hunyadi*. Riquer a Martorell-szöveget elemezve érvel Hunyadi mellett, akinek — ti. a fehér lovagnak — zászlóján éppúgy ott a holló („e fén-hi pintar un corb”), mint Mathias Corbí–Korvin Mátyás esetében.²¹ S az is tény, hogy a kortárs aragón és katalán politikusok Hunyadirol meglehetősen sokat írtak. A Nápolyban működő katalán, valenciai és aragón küldöttek hazaküldött beszámolóikban például gyakran írnak Hunyadi győzelmeiről, „lo Blanch”, „el comte Blanch” névvel illetve őt.²² Alfonz káplánja pedig egyenesen egy egész fejezetet szentel naplójában Hunyadi török elleni győzelmeinek *Del comte Blanch* címmel.²³ Mindenesetre Marinescu tanulmánya erősen hatott a spanyol tudományosságra — egyébként azzal is, hogy Hunyadit román politikusként jeleníti meg — és az Alfonz–Hunyadi kapcsolat kérdéseiben is van mondanivalója.

Mint említettük, Soldevila gondolatmenetéhez kapcsolódik Marinescu, aki ugyancsak 1444-re teszi a tárgyalások kezdetét, s még az aragón–olasz követ nevét is közli: Francesco Danio. A tárgyalások nekilendülését pedig 1446-ra datálja, anélkül azonban, hogy konkrét forrásra utalna.

Érvelése persze így is érdekes! Marinescu szerint ugyanis Martorellnek „tudnia kellett” bizonyos dolgokról, eseményekről, lévén Alfonz egyik titkárának, Francesco Martorellnek a fia.²⁴

Ezután az 1447–1448. évi Alfonz–Hunyadi tárgyalásokról szólva Marinescu ugyan a barcelonai levéltár *registroira* hivatkozik, de valószínűleg csak Thallóczy okmányközléseire támaszkodott.

Alfonz külpolitikája, ezen belül is keleti politikája az 1945 után megjelent spanyol–katalán tanulmányokban tűnik elő igen nagy adatgazdagsággal.²⁵ A gondolatmenetek lényege azonban egyre ugyanaz: Várna után „az egyetlen logika — Alfonz”. Ő az, aki megérti a török veszélyt és tenni is akar ellene.²⁶ Szkander bég és Hunyadi ezért tűnnek számára fő szövetségeseeknek.²⁷ Ettől az értelmezéstől csupán a kasztíliai–spanyol érvelés tér el — és

21 *M. de Riquer*: Historia de la literatura catalana. II. Barcelona 1980. 698–699.

22 *J. Martorell*: i. m. I. LXVI. Vö. *José María Madurell Marimón*: Mensajeros barceloneses en la corte de Nápoles de Alfonso y de Aragón. 1435–1458. Barcelona 1963. *Faluba Kálmán* nyelvész egy 1984-ben megjelent katalán nyelvű tanulmányában elveti *C. Marinescu* blanch-valac képletét, s kapcsolódva korábbi gondolatmenetekhez (Florio Banfi, Brachfeld Olivér) olasz eredetűnek véli a Hunyadi-fehér lovas azonosságot a (Jankó) Iancus-Blancus, bianco/ianco fonetikus hasonlóságból vezette le a kapcsolatot. *Kálmán Faluba*: Tirant „El Valac” o Tirant „Joanet”. In: Miscelánea Sanchis Guarnier I. Univ. de Valencia 1984. 107–108. E tanulmányt 1992-ben újra kiadták. Uo. II. 41–45.

23 *Dietari del Capella d’Alfons el Magnanim*. Transcripció, notas: Josep Sanchis i Sivera. Valencia 1932. 198. A kérdésről l. még *Juan Luis Alborg*: Historia de la literatura española. I. Madrid 1979. 471–473. és *Csernus Sándor*: A „Fehér Lovag”. A Hunyadi-mitosz kérdéséhez a XV. századi francia történeti irodalomban. In: Tanulmányok Karácsonyi Béla hetvenedik születésnapjára. Szerk. Kulcsár Péter, Mader Béla, Monok István. Szeged 1989. 81–97.

24 *J. Martorell*: i. m. I. IX.

25 *Pl. Ernesto Pontieri*: Alfonso V nella politica italiana del suo tempo. In: Estudios sobre Alfonso el Magnánimo con motivo del quinto centenario de su muerte. Szerk. Salvador Carreres Zacarés. Barcelona 1959. 277–296.

26 *Juan Beneyto Perez*: La política exterior de Alfonso V. In: Homenaje a Alfonso el Magnánimo. Valencia 1947. 15.; *Eugenio Dupré-Thesedier*: La política italiana de Alfonso el Magnánimo. Palma de Mallorca 1955.; *Antonio Ubieto és mások*: Introducción a la Historia de España. Barcelona 1963. 259.

27 *Bishop Fan Stylian Noli*: George Castrioti Schanderbeg (1405–1468). New York é. n.; *Juan Reglá Campistol*: Historia de la Edad Media. II. Barcelona 1960. 345.

pedig igen erőteljesen. A Ramón Menéndez Pidal nevével jelzett, s általa kezdeményezett hatalmas *Spanyolország története* sorozat Alfonz eme törökellenes elkötelezettségéről keveset akar tudni. Alfonz nem szerette Aragóniát — így a könyv —, ezért a király 1432-től nem is tért vissza Itáliából, s nem látja — gyűlölt — feleségét sem. Alfonz elolajosodott, mondja könyv, „imperialista politikája” nem más, mint „olasz dicsőségszomj”.²⁸

A legutóbbi években V. Alfonzról Alan Ryder tanulmányai foglalták össze az eddigi kutatásokat és okmánypublikációkat.²⁹ Ő az, aki kiindulópontként veti fel: 1435-ben, II. Giovanna (Juana, Joana, Johanna) nápolyi királynő halálával nem csak e trónt örökölte Alfonz, de a „Magyarország és Jeruzsálem királya” címet is,³⁰ s ezt titulusai közt Alfonz ettől kezdve használja is. Forrás megjelölése nélkül említi Ryder — valószínűleg Soler némileg figyelmetlen olvasása nyomán —, hogy „Három év múlva, közvetlenül Zsigmond császár halála után — aki a magyar királyi címet bitorolta — egy mágnásokból álló delegáció jelent meg Itáliában, hogy felajánlja neki [ti. Alfonz-nak — A. Á.] Szent István koronáját.”

Ebben az időben — folytatja Ryder — Alfonz kezei ugyan meg voltak kötve a Nápolyért való vita miatt, de nem ismerte el a lengyel Jagelló Ulászlót, aki 1440-ben a magyar trónra került.

„Azután — folytatódik Ryder gondolatmenete —, hogy Ulászló elesett Várnánál a törökök elleni csatában 1444-ben, Janco Hunyadi, Magyarország régense, újra nekilátott, hogy erős királyt keressen. Meggondolva, hogy a számba jöhető jelöltek száma igen korlátozott volt, nem meglepő, hogy Hunyadi és hívei ismét Alfonz mellett döntöttek, aki immár tartósan Nápolyban tartózkodott és aki az Anjou-dinasztia jogán örökölte e titulust...”³¹ Ezután — immár az Archivo de la Corona de Aragón forrásaira hivatkozva — mondja el Ryder az 1447–1448. évi történéseket.

Tulajdonképpen ez a változat — a magyar történetírással összevetve — meglehetősen új, ám primer forrásokkal való bizonyítást igényel. Hiszen arról van szó, hogy a magyar bárók Alfonz iránti érdeklődése nem 1447-től, hanem 1437–1438-tól eredeződik és erős folyamatosságot mutat. És: ha az 1437–1438. évi érdeklődés bizonyított, valószínűbbnek tűnhet az 1444. évi várnai vereség utáni közvetlen, tehát 1444–1445. évi „érdeklődés” is. Mindenesetre maradnak kételyeink is, amelyek Alfonz 1444. évi reagálását — és egy esetleges 1444. évi ajánlat realitását — illetik. Alfonz ugyanis 1444-ben halálosan beteg, élete veszélyben volt, a Nápolyi Királyságban már az örökösét keresték...

Az 1447. évi magyar „megkeresés” viszont Alfonzt már — az 1437–1438. évi helyzethez képest — új, más, nehéz helyzetben találta, 1446–1448 között heves itáliai háborúk kötötték le figyelmét. Az Alfonz bizonytalan magatartására vonatkozó mai szigorú magyar történetírói kritikák mögött ezt a helyzetet is látnunk kell.

*

28 Historia de España. Dir. Ramón Menéndez Pidal. XV. Madrid 1982. 425–432.

29 Alan Ryder: El Reino de Nápoles en la época de Alfonso el Magnánimo. Valencia 1987. 34–36., 299. skk.; *Uő.*: Alfonso el Magnánimo Rey de Aragón, Nápoles y Sicilia, 1396–1458. Valencia 1992.; *Uő.*: The Eastern Policy of Alfonso el Magnanimous. Napoli 1979.; *Uő.*: The evolution of imperial government in Naples under Alfonso V. of Aragon. In: Europa in the Late Middle Age. London 1965. 332–357.

30 II. Giovanna (Johanna, Joana, Juana) jogát a magyar trónra A. Ryder Anjou-eredetből, II. Nápolyi Károly és Erzsébet, IV. Béla unokájának házasságából vezeti le. A. Ryder: Alfonso el Magnánimo i. m. 370. *Vö. Uő.*: El Reino i. m. 34–36. II. Juana (Joana, Giovanna) életére I. Gran Enciclopedia Catalana. XIII. Barcelona 1987. 249.

31 I. m. 370. Mint majd látjuk, 1438-ban még nem „delegáció” jelenik meg Alfonz-nál.

A barcelonai Aragón Korona Levéltárának iratai ezt a korai, 1438. évi felkérést mindazonáltal bizonyítják. Ennek kapcsán két ismeretlen dokumentumot kívánunk bemutatni, s néhány más kapcsolódó adattal alátámasztani a Zsigmond császár halála utáni történéseket.

Az első dokumentum 1436. március 24-én kelt Gaetában. Ebben Alfonz király utasítást ad követének, amely szerint annak meg kell magyaráznia Zsigmondnak, hogy Alfonz miért vette fel (1435-ben) titulusai közé a „Magyarország királya” címet. Az utasítás kiemeli: a követnek hangsúlyoznia kell Alfonz jóakarátát és a szoros együttműködési készséget, amely eddig is jellemezte Zsigmonddal való kapcsolatát. Alfonz úgy érvel: a II. Giovanna (Juana) halála utáni helyzetben az itáliai mágnások és bárók, valamint híveik tanácsára és nyomására vette fel a „Magyarország és Jeruzsálem királya” titlust — de valójában nem ambicionálja e címet, amit a császár bír jelenleg.³²

A királyi utasítás csupa óvatosság; az aragón követ feladata pedig az, hogy kövessen el mindent, hogy Zsigmond ne érezze, hogy Alfonz riválisként lép fel a magyar trónért.

A kérdés persze ennél bonyolultabb volt, ahogy Alfonz ambíciói is. Legutóbb Maria Desamparados Cabanes Pecourt hívta fel arra a figyelmet Alfonz okleveleit elemezve, hogy a felsorolt királyságok és birtokok sorrendjében Magyarország és Jeruzsálem milyen előkelően elől található a felsorolásokban:

„A legjellemzőbb, hogy ez utóbbi [ti. „rey de Hungría y Jerusalén” titulus — A. Á.] a felsorolt területek sorrendjében hol található: Valencia után helyezkedik el és Mallorca előtt, ami minden bizonnyal a domíniumok között ~~elfoglalt~~ fontosságára utal...”³³

Alfonz ekkor, az 1430-as évek közepén, bár még nem hódította meg Nápolyt, de már tekintélyes államszövetség uralkodója, csillaga felemelkedőben van. Törökellenes elkötelezettsége pedig egyre nyilvánvalóbb, ezért érthető, ha a magyar bárók egy csoportja őt látná szívesen a magyar trónon Zsigmond után.

Soler említett utalásai nyomán haladva módunk volt tanulmányozni az eredeti, katalán nyelvű iratot, mely nyilvánvalóvá teszi: Zsigmond halála után *azonnal és sietve* Alfonzhoz fordult a magyar mágnások egy csoportja.³⁴

Az irat maga is érdekes.³⁵ 1438. február 8-án Alfonz Geatából tájékoztatja feleségét az aktuális eseményekről. A *registro* megjegyzése szerint ezt a tájékoztatást titkosírással írt levél formájában küldték el.³⁶ A bennünket érdeklő katalán nyelvű levél, amit feleségének írt, a következő: „... és hogy egyéb itteni kedvező hírekről is tájékoztassam, tudtára adom, hogy nemrég érkezett egy ember, akit titokban küldött hozzánk egy püspök és néhány más

32 Archivo de la Corona de Aragón. (=ACA), Cancillería, registro 2694. (Secretorum 4. Alfonsi IV.), fol. 18. r.–21. r. Az eredeti szöveget közli: Anderle Á.: Alfonso V. i. m. 26.

33 *María Desamparados Cabanes Pecourt*: Particularidades diplomáticas de la cancillería de Alfonso el Magnánimo. In: La Corona de Aragón y el Mediterráneo. IV. Zaragoza 1984. 89–99. Egy példát: 1435 előtt Alfonz oklevelei a következőképpen kezdődtek: „Nos Alfonsus, Dei Gracia rex Aragonum, Siciliae, Velenciae, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comes Berchionone, dux Athenarum et Neopatrie ac comes Rossilionis et Ceritenie.” Egyébként II. Juana (Giovanna) okleveleiben a sort Magyarország kezdte: „Juana II. por la gracia de Dios, reina de Hungría, Jerusalén, Sicilia, Dalmacia, Croacia, Raina, Servia, etc...” Vö. *J. Zurita*: i. m. XIV., XII. 64.

34 ACA reg. 2651. fol. 24. v.

35 Fontos tudni, hogy Alfonz udvara *iktatókönyvekben* (registro) rögzítette nemcsak a beérkezett és az elküldött levelek szövegét, de a szóbeli utasításokat is részletesen összefoglalta e könyvekben, melyeket az uralkodó titkárai (Joan Olzina, Arnau Fenolleda, Francesco Martorell és Jordi Catalá) vezettek. Ezek az „iktatókönyvek” tematikus jellegűek. Ezért *Thallóczy L. és Fraknói V.* minősítése, amikor e *registrokat* „közjegyzői okiratként” minősítik, félrevezető.

36 „Fuit expedita in parva forma et in cifra Proбата.” — zárul a *registroban* e feljegyzés.

báró a Magyar Királyságból, amelynek trónja a császár halála miatt megüresedett, és amely királyságot az e királyságot illető jogcímünk alapján — törvényesen utódlunk; hogy tudomásunkra hozzák az iránti vágyukat, hogy mi legyünk királyuk és uruk; és mert e magasztos küldetés miatt komoly követséget szándékozunk indítani, most elküldjük nekik azokat a leveleket, amelyeket kérnek tőlünk, valamint titokban egy embert is, hogy tájékozzójék, mindezek a dolgok hogyan haladnak előre. Bízunk Urunkban, Istenünkben, akitől minden dolgok származnak, hogy ezeket az ügyeket saját tetszése szerint és a mi hasznunkra elrendezze. A későbbi fejleményekről folyamatosan tájékoztatom Önt és Ön is értesítsen az ott történetekről.”³⁷

A még megválaszolatlan kérdések természetesen e dokumentumból következnek: kik azok a magyar bárók, akik e vállalkozást támogatták? Ki az említett püspök? És: vajon Hunyadi már része-e, esetleg kiöltöje e változatnak, vagy csak később kapcsolódik e tervhez?

Egy biztos: Alfonz, a feleségének írott levél pillanatában (február 8.) még nem tudta, hogy már Albert a király. Ám az is nyilvánvaló immár, hogy a magyar mágnások közt nem csak Albert-párti és lengyel-párti csoport volt,³⁸ de egy Alfonz-párt is létezett: az Albert melletti gyors döntés és gyors megkoronázása ezért is szükséges volt. Az Alfonz-pártiak gyorsasága kevésnek bizonyult...

Felvetődik persze az is: Alfonzot illetően ez időben milyen információkkal rendelkezett a magyar mágnások „hispanofil” csoportja? Mi szolt mellette — általánosan jó és emelkedő európai hírnevén túl?

Érdemes itt számba venni az 1415–1430/1435 közötti történések egy eddig eléggé homályban maradt vonatkozását.

Francisca Vendrell Gallostra *A közép-európai lovagok az aragón udvarban* című tanulmányában³⁹ veti fel, hogy a 15. század első felében a Santiago de Compostelába zarándokló főúri lovagok és kíséretük nem csak bűnbocsánatért járták a zarándokok útját, s nem csak a granadai határra vagy Észak-Afrikába mentek „Ritterschaftot csinálni” a mórok ellen, de az aragón és a kasztíliai udvarban komoly politikai tárgyalásokra is sor került a látványos fieszták és lovagi tornák színpala mögött.

Áldásytól tudjuk, milyen sok magyar főúr járt az 1415–1416. esztendőkbén — Zsigmond tárgyalásaival összefüggésben — Hispániában. Fr. Vendrelltől pedig azt is tudjuk, hogy sokan — például Cseh Péter és három testvére, 24 lovag kíséretében — megjárták a santiagoói zarándokutat is.⁴⁰ Egy korábbi tanulmányunkban magunk is közzétettünk Cillei Ulriknak

37 Közli: Anderle Á.: Alfonso V. i. m. 27.

38 E. Kovács P.: i. m. 12–14.

39 *Francisca Vendrell Gallostra: Caballeros centroeuropeos en la Corte Aragonesa.* In: *Miscellanea Barcinonensia* 10(1971) 28. sz. 18–43. L. még *J. Schatz: Oswald von Wolkenstein Geistliche und Weltliche Lieder Ein- und Mehrstimmig.* Wien 1902. (Wolkenstein valószínűleg Zsigmond tolmácsa Perpignanban 1415-ben.)

40 I. m. 34–43. *Áldásy A.* Lévai Cseh Pétert említi ennek kapcsán Finkére hivatkozva, de a santiagoói zarándoklatot nem említi a célok között. *Áldásy A.:* i. m. 40–41. *F. Vendrell Gallostra* tanulmánya alapján egyébként érdemes lenne az *Áldásy A.* által — Fejérpatakyra történt utalással — említett más oklevelek kritikai elemzése is. *F. Vendrell Gallostra* ugyanis nemcsak az állítólagosan a Hettyei és Bátéi család 1415. okt. 20-án kelt címereslevelét (amit Fejérpataky is közread) közli, de más okleveleket is és a két címerpajzsot is, ami alapján Fejérpataky Turulban (1897) közölt gondolatmenete erőteljesen megkérdőjelezhető. *F. Vendrell Gallostra* és az oklevelek szerint a címerlevél, melyen a fekete leopárd szájában mezei nyulat tart, Cseh Péter, testvérei és kíséretének néhány tagja (a Bátéi [Bactec] „Bactec” testvérek: Benedek, Miklós-Egyed) kapták, utalással granadai és Fezben tett utazásukra. S ellentétben Fejérpatakyknak az aragón heraldikát meglehetősen

1430. évi és Rupert, Zsigmond unokaöccsének 1435. évi zárandokútjáról szóló spanyol krónikarészleteket.⁴¹ A fenti nevek és adatok azonban csupán illusztrációk lehetnek ahhoz a feltételes, de megalapozott állításhoz, hogy Alfonzról a magyar bárói csoportoknak személyes ismeretei is lehettek. S persze nem csak innen. Áldásy könyvéből kiderül, hogy a per-pignani és narbonne-i tárgyalásokon apja, a beteg Ferdinánd képviselőjében Alfonz fontos szerepet játszott. A Zsigmond kíséretében itt lévő magyar főuraknak nyilvánvalóan egyértelmű benyomásaik alakulhattak ki Alfonzról.

E tekintetben Hunyadi János érdemel kiemelten figyelmet. Nem kívánjuk felújítani a régi vitát⁴² arról, hogy vajon Hunyadi találkozott-e Alfonzzal milánói éve alatt, amikor az aragón király F. M. Visconti fogságába került (1435). Mindenesetre Alfonz 1432-től folyamatosan Itáliában van; egy időben ő közvetített Zsigmond császár és Visconti, Milánó ura között.⁴³ Visconti és Alfonz viszonya folyamatosan jó volt, még a kényszerű fogság alatt is, amikor Alfonz és két királyi fivére — Navarra királya, Juan és Enrique herceg — Milánóban tartózkodott.⁴⁴ Mindenesetre Hunyadi Jánosnak tehát világos, pontos képe lehetett Alfonzról, személyiségéről és aspirációiról is, s nemcsak Visconti, de vője, Francesco Sforza révén is, akit ugyancsak tisztelt Alfonz király. Ezért az sem lenne meglepő, ha az 1437. évi első ajánlat mögött is már Hunyadi János állott volna.

*

A történelmi irodalom és a források áttekintése során a barcelonai Aragón Korona Levéltárában eddig nem sikerült olyan forrást lelnünk az 1444. évi várnai vereséget közvetlenül követő hónapok-esztendőik iktatókönyveiben, amely igazolná Soldevila, Marinescu és Ryder megállapításait egy 1444. évi „meghívást” illetően. Mindenesetre e lehetőséget nem lehet, nem szabad kizárni. Már csak azért sem, mert feltételezhető, hogy nemcsak Magyarországon volt-lehetett egy erős Alfonz-párti csoport, de Alfonz nápolyi udvarában is gyanítható 1444–1446 körül egy erős magyar érdeklődés megléte és esetleg egy magyar(barát) csoport is. Ryder ugyanis bemutat például olyan dokumentumokat, amelyek erre utalhatnak: 1444–

fennsőbbéségesen lekezelő soraival, a *F. Vendrell Gallostra* által közölt címerpajzs igen finoman munkált — ehhez képest a Fejérpataký által közölt változat tényleg meglepően primitív — vélhetőleg hamisítvány. A *F. Vendrell Gallostra* által közölt oklevélváltozathól egyébként hiányzik a perdöntő „Nicolaus, Laurentius de Hethye ac Benedictus Egydii...” *F. Vendrell Gallostra* feltételezi, hogy ugyanezen a napon, 1415. okt. 15-én kelt másik címerlevél, kedvezményezettjei — Csehi Péter kíséretének tagjai — „Georgius et Valentinus Petri de Valaquia” is a granadai és fezi út kapcsán kérhették, hogy címerükbe egy „fekete etióp” kerüljön. *F. Vendrell Gallostra* alapján egyébként az *Áldásy A.* által említett, Garai Miklósnak adott rendjelvevények értelmezése is eltérő lehet. Ezeket az okleveleket egyébként már — apja nevében, de — Alfonz jegyzi trónörökösként. *Áldásy A.*: i. m. 104–105.; *F. Vendrell Gallostra*: i. m. 28–29., 39–40.; *Fejérpataký*: A Hettyey család aragoniai címere. Turul 15(1897) 187.

41 *Anderle A.*: Kalandozók i. m. 30–34., 57–62.

42 *Florio Banfi*: Hunyadi János itáliai tartózkodása. Erdélyi Múzeum 5(1934) 261–272.; *Olivér Brachfeld*: Alphonse „le Magnanime”. Nouvelle Revue de Hongrie (Paris) 2(1943) 275–279.

43 *Pedro Aguado*: Historia de España. I. Madrid, 1963. 831–832. *P. Aguado* hangsúlyozza: Milánóban Visconti herceg a legnagyobb udvariassággal fogadta a királyi fivéreket, sőt szövetséget kötött Alfonzzal; majd 1447-ben bekövetkezett halálakor birtokait Alfonzra hagyta. Alfonz, hogy ne ütközzön az e végrendeletet támadó Fr. Sforzával, lemondott erről az örökségről. Egyébként *G. Soler Itinerariója* szerint Alfonz 1430–1432 között Aragóniában, 1432. máj. 29-én Dél-Itáliában és Észak-Afrikában volt, 1433-ban pedig Nápolyban és Sziciliában tartózkodott. *G. Soler*: i. m. 99–125.

44 *J. Beneyto Perez*: i. m. 15.

1445-ben Alfonz udvarában a nemzetközi postaszolgálat vezetője magyar („Gregorio Ungaro”),⁴⁵ és hogy Nápoly királyi csapatainak parancsnoka egy Frangepán.⁴⁶

Amit a fentiek után nyilvánvalónak tartunk: az 1447–1448-ban napvilágot látott dokumentumok az együttműködésről, *egy évtizedes gondolatmenet* nyomán kialakult és alkalmazást több éves tárgyalások során formálódott *közös terveknek* tekinthetők. Még az olyan ártatlannak tűnő formulák is, mint amilyenre Fraknoi utal tanulmányában, ezt sejtetik.

Hunyadi ugyanis, idézi Fraknoi, azt igényli: Alfonz „nem fogja őt elnyomni, hanem mostani állásában megtartja, *sőt még magasabbra emeli...*” (Kiemelések tőlem — A. Á.).⁴⁷ Mi ez a „még magasabb”? Hunyadi jól informált, ezért tudta, hogy Alfonz kiépülő birodalmában az egyes államok élén *locumtenens generalis* működtek. Ryder ezt „alkirálynak” fordítja, de ez meglehetősen pontatlan formula. Aragóniában, Valenciában, Katalóniában és Mallorcán Alfonz felesége, Mária, valamint öccse, Navarra királya, Juan a *locumtenens generalis*. Szardíniában és Szicíliában is megjelenik e tisztség; és 1452-ben, amikor Kasztriota Györggyel szerződést köt Alfonz, ide is *locumtenent generalist* küld a király Ramón d’Ortaff személyében.⁴⁸ Ők azonban nem kormányzók, nem alkirályok, hanem a király helyettesei, királyi jogokkal: Hunyadi valószínűleg ezt a tisztelet igényelte magának is.

Mindenesetre, Várna előtt és után Magyarország egy Alfonz típusú uralkodót igényelt volna. Hunyadi és a magyar bárók egy csoportjának a logikája és orientációja Zsigmond halála után e tekintetben is jól működött.

ÁDÁM ANDERLE THE ARAGÓN CONNECTION

ALFONSE V., EL MAGNANIMO AND THE HUNGARIAN THRONE

Analysing medieval Hungarian–Aragón (Catalan) relations, this study puts forward the hypothesis that strong and lasting geopolitical strategy is to be seen behind inter-dynastic relationships (such as the marriages of Constanca of Aragón to King Imre of Hungary in 1196 and Jolánta of the House of Árpád to Jaime I el Conquistador in 1235). The pillars of a “European Security System”, which was emerging at the time of Caliph Abd al Rahman III (929–961), were Cordoba, Byzantium and Frankfurt. After the disappearance of the Moorish Al Andaluz and the collapse of Byzantium the two rising powers of the early thirteenth century, the Crown of Aragón and the Kingdom of Hungary, were brought together by shared security interests in the Mediterranean and in the Balkans.

This geopolitical strategy ended at the beginning of the sixteenth century when both crowns disappeared as independent political actors.

It is within this background that the study introduces Alfonso V (El Magnanimo) and the affair of the Hungarian crown. The traditional Hungarian version of the story has been that, following the Battle of Varna (1444) in which the Hungarian king Ulászló had lost

45 Alan Ryder: The Kingdom of Naples under Alfonso, the Magnanimous. The Making of a Modern State. Oxford 1976. 257.

46 I. m. 337.

47 Fraknoi V.: i. m. 236.

48 A. Ryder: The evolution i. m. 332–357.

his life, the Regent of Hungary, János Hunyadi, offered the country's throne to Alfonse in 1447–1448.

Examining the Spanish and international literature and the appropriate “registro” of the Archivo de la Corona de Aragón, this study comes to some new conclusions. It introduces two new documents which prove that a group of Hungarian barons had already offered this possibility to Alfonse as early as at the end of 1437 (or in January–February 1438) after the death of the emperor Sigismund. This fact was hitherto unknown to Hungarian historians. Based on an examination of the international literature and Catalan sources, the study summarises the Aragón–Catalan version of the legend of the white horse (Tirant lo Blanch) clearly showing that source and animator of the legend are none other than the person of János Hunyadi and the news of his victories against the Turks.